

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ТАМАРА ДУДАШ

**ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Монографія

Львів 2024

УДК 340.1(4)
Д 81

Рецензенти:

д-р юрид. наук, проф. *М. В. Афанасьєва*
(Національний університет «Одеська юридична академія»);
д-р юрид. наук, проф. *М. І. Козюбра*
(Національний університет «Києво-Могилянська академія»);
д-р юрид. наук, проф., член-кореспондент НАПрН України,
суддя *С. Г. Стеценко*
(Верховний Суд)

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 58/11 від 29.11.2023)*

Дудаш Тамара
Д 81 **Правова аргументація:** загальнотеоретична характеристика:
монографія / Тамара Дудаш. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2024. –
744 с.
ISBN 978-617-10-0852-6.

Вперше в українській правничій науці виконано комплексний загальнотеоретичний аналіз правової аргументації як юридичної діяльності. Грунтуючись на загальнотеоретичній концепції правової аргументації, досліджено процес такої діяльності, її засоби та запропоновано критерії й методику оцінювання її результату. Виявлено ознаки правової аргументації для розкриття її юридичної природи. Значну увагу приділено аргументам, що їх використовують у правовій аргументації, а також її мовним засобам. На основі запропонованої загальнотеоретичної моделі досліджено особливості правової аргументації в основних видах юридичної діяльності (правотворчій, правотлумачній, правозастосовчій) та досліджено приклади такої аргументації. Теоретичною основою монографії стали основні європейські джерела з питань правової аргументації, а практичною – аргументувальна практика, зокрема українських судів і Європейського суду з прав людини.

Для науковців і здобувачів освітніх чи наукових ступенів у галузі права, правотворців, правотлумачів та правозастосувачів, а також усіх, кого цікавлять проблеми правової аргументації.

УДК 340.1(4)

ISBN 978-617-10-0852-6

© Дудаш Тамара, 2024
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
Розділ 1. ПРАВОВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ: ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ	15
1.1. Стан дослідженості правової аргументації у науковій літературі: загальний огляд	17
1.2. Правова аргументація: можливі термінологічні ракурси	25
1.2.1. Аргументація в праві: зріз терміновживання в українській мові.....	30
1.2.2. Аргументація в праві: порівнювальний аспект терміновживання	37
1.3. Правова аргументація: до характеристики поняття.....	51
Правова чи юридична аргументація?	51
Підходи до визначення поняття «правова аргументація»	57
1.3.1. Відмежування поняття правової аргументації від суміжних понять.....	66
Аргументація й доведення, обґрунтування, мотивування, пояснення: загальний юридичний контекст вживання.....	66
Аргументація, обґрунтування, доведення, доказування, мотивування: спеціальний юридичний контекст вживання.....	77
1.3.2. Різновиди правової аргументації	84

Розділ 2. ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ	95
2.1. Методологічні підстави для виокремлення підходів до дослідження правової аргументації.....	97
2.1.1. Підходи до дослідження аргументації.....	97
2.1.2. Підходи до дослідження правової аргументації.....	103
2.2. Логічний підхід до дослідження правової аргументації.....	116
2.2.1. Логічний підхід до аргументації: загальна характеристика.....	116
2.2.2. Логічний підхід до правової аргументації: загальна характеристика.....	119
2.2.3. Формальна логіка як основа логічного підходу до правової аргументації.....	122
2.2.4. Проблемні питання застосування логічного підходу до правової аргументації.....	133
2.2.5. Реконструювання й оцінювання аргументації у логічному підході.....	137
2.3. Риторичний підхід до дослідження правової аргументації.....	144
2.3.1. Риторичний підхід до аргументації: загальна характеристика.....	145
2.3.2. Риторичний підхід до правової аргументації: загальна характеристика.....	151
Теорія аргументації С. Тулміна.....	151
Нова риторика Х. Перельмана.....	159
Інші риторичні концепції правової аргументації ...	175
2.3.3. Топічний підхід до правової аргументації як різновид риторичного.....	183
2.3.4. Проблемні питання застосування риторичного підходу до правової аргументації.....	190
2.4. Діалектичний підхід до дослідження правової аргументації.....	199
2.4.1. Діалектичний (діалогічний) підхід до аргументації: загальна характеристика.....	199

2.4.2. Діалектичний підхід до правової аргументації:	
загальна характеристика.....	203
Правовий дискурс	204
Раціональність правової аргументації	
у діалектичному підході.....	206
Теоретична модель та реконструювання правової	
аргументації у діалектичному підході.....	212
Концепція правової аргументації Р. Алексі.....	227
Концепція правової аргументації Д. Волтона.....	251
2.4.3. Прагматодіалектичний підхід до правової	
аргументації	264

Розділ 3. ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ: ОСНОВНІ

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ	275
3.1. Модель правової аргументації як підстава	
для її загальнотеоретичного осмислення	276
3.1.1. Аргументувальна ситуація.....	283
3.1.2. Склад (корпус) правового аргументування	291
Суб'єктний склад.....	293
Об'єкт правового аргументування.....	304
Зміст правового аргументування	307
Результат правового аргументування	309
3.1.3. Інструменти правового аргументування.....	311
Субстантивний аспект.....	311
Процесовий аспект	316
3.1.4. Реконструювання й оцінювання правової	
аргументації	321
Реконструювання правової аргументації.....	321
Оцінювання правової аргументації.....	326
Критерії оцінювання правової аргументації.....	328
Критерії та методика оцінювання	
аргументованості й переконливості	
правового припису.....	338
Аргументувальні помилки	346
3.2. Сутнісні ознаки правової аргументації.....	349

Розділ 4. ІНСТРУМЕНТИ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ:

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	358
4.1. Аргумент: загальне поняття та співвідношення з суміжними поняттями.....	358
Загальне поняття аргументу.....	358
Аргумент і пояснення.....	368
Аргумент і довід	369
Аргумент і доказ.....	370
Аргумент, схема аргументу, форма аргументу	371
4.2. Аргументи у правовій аргументації: типологія та класифікація.....	376
4.2.1. Типи аргументів у правовій аргументації.....	379
Концепція правотлумачних аргументів Р. Алексі... 383	
Концепція правотлумачних аргументів Н. Мак-Корміка	388
Концепція правових аргументів Д. Волтона	401
4.2.2. Прагматдіалектична типологія аргументів.....	410
4.2.3. Типологія аргументів у правовій аргументації.....	420
4.2.4. Класифікація аргументів у правовій аргументації	456
4.3. Способи правового аргументування.....	482
4.3.1. Аргументування способом правового кваліфікування	482
4.3.2. Аргументування способом зважування й балансування	493
4.4. Аргументувальні структури у правовій аргументації та їхні мовні індикатори	516
4.4.1. Різновиди аргументувальних структур у правовій аргументації.....	516
Пов'язана аргументувальна структура.....	517
Конвергентна аргументувальна структура	518
Послідовна аргументувальна структура	519
Проблема розмежування пов'язаної й конвергентної аргументувальних структур.....	520
4.4.2. Мовні індикатори аргументувальних структур у правовій аргументації.....	526
4.5. Мовні засоби правової аргументації.....	534
Виклад аргументувальних конструкцій у правовій аргументації.....	535
Лексичні засоби правової аргументації.....	540
Синтаксичні засоби правової аргументації	546

Розділ 5. ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ У РІЗНИХ ВИДАХ	
ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ	551
5.1. Правотворча аргументація	551
5.1.1. Чи правотворча аргументація є правовою аргументацією?	553
5.1.2. Правотворча аргументація: сутнісні ознаки (на прикладі законотворчості в Україні)	557
5.1.3. Дослідження прикладу (case-study) правотворчої аргументації	584
Аргументація на проєктній стадії правотворчості.....	585
Аргументація на стадії прийняття законопроєкту	589
5.2. Правотлумачна аргументація.....	593
5.2.1. Співвідношення тлумачення й аргументування права.....	594
5.2.2. Правотлумачна аргументація: сутнісні ознаки (на прикладі офіційної правотлумачної діяльності Конституційного Суду України)	598
5.2.3. Дослідження прикладу (case-study) офіційної правотлумачної аргументації.....	618
Аргументація на стадії прийняття звернення до розгляду.....	618
Аргументація на стадії розгляду справи.....	620
5.3. Правозастосовча аргументація.....	630
5.3.1. Правозастосовча аргументація: сутнісні ознаки (на прикладі судового правозастосовування)	634
5.3.2. Аргументація та добудова права: деякі проблемні аспекти.....	663
5.3.3. Дослідження прикладу (case-study) правозастосовчої аргументації у «суді факту»	665
Аргументування сторони позивача	666
Аргументування представника відповідача-автора книжки	669
Аргументація у рішенні суду першої інстанції	671
5.3.4. Дослідження прикладу (case-study) правозастосовчої аргументації у «суді права»	684
Аргументація на стадії прийняття звернення до розгляду.....	684
Аргументація на стадії розгляду справи.....	686

ВИСНОВКИ	693
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	709

*Світлій пам'яті
професора Петра Рабіновича
п р и с в я ч у ю*

ПЕРЕДМОВА

Ця розвідка має за мету запропонувати загально-теоретичне осмислення явища правової аргументації. Наскрізною ідеєю цієї праці є те, що правове аргументування здійснюють у всіх основних видах юридичної діяльності – правотворчій, правотлумачній, правозастосовчій. Правова аргументація сприяє досягненню результату саме певного виду юридичної діяльності. Такий підхід до розуміння й дослідження правової аргументації є не випадковим і продовжує традиції львівської школи теорії права, представлені у працях П. Рабіновича та Л. Луць.

Актуальність дослідження правової аргументації має яскраво виражені теоретичний і практичний аспекти. Теоретичний аспект актуальності дослідження зумовлений аргументувальним характером права. Свого часу саме Г. Гарт сформулював тезу про «відкрити текстуру права» (*open texture of law*)¹. Він наголосив на такій властивості позитивного права як його здатності бути відкритим до подальшого розвитку через обґрунтування (аргументацію) й тлумачення. Вже

---

¹ Hart H. The Concept of Law. Oxford : Clarendon Press, 1994. P. 129.

дещо пізніше Н. Мак-Кормік зауважив, що право має «аргументувальну природу» (*arguable nature of law*)². Аргументувальний характер права та його відкрита текстура зумовлюють те, що аргументи, які черпають з писаних чи неписаних принципів права та інших, так би мовити, позаправових джерел, можуть потрапляти у позитивне право і розвивати його.

Водночас дослідження правової аргументації має також і суто прикладну мету сприяти покращенню якості реальної правової аргументації, що її здійснюють уповноважені суб'єкти (правотворці, офіційні правотлумачі та судді) та інші правники, що беруть участь у провадженні юридичної діяльності. Адже цілісне загальнотеоретичне бачення явища правової аргументації дало змогу пропонувати певні варіанти поліпшення її нормативного регулювання й аргументувальної практики.

Предметом дослідження у цій монографії є загальні закономірності правової аргументації. Йдеться про правову аргументацію в широкому сенсі як таку, що охоплює діяльність з правового аргументування, її засоби та результат. Звідси предметом дослідження є закономірності правоаргументувальної діяльності та закономірності використання її засобів. Провідний метод дослідження – загальнотеоретичний.

У монографії ретельно проаналізовано й структуровано, зокрема з залученням загальнотеоретичних надбань, зміст понять аргументації й правової аргументації та їхнє співвідношення з суміжними поняттями правового обґрунтування, доказування, пояснювання, мотивування, переконування. В науковій літературі, не лише українській, чіткого розмежування між поняттями,

---

² MacCormick N. *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 12.

що їх використовують в теорії правової аргументації, немає. Тож на підставі загальнотеоретичного аналізу запропоновано чітке розмежування суміжних понять, класифіковано правову аргументацію за юридично значущими критеріями для виявлення її видової специфіки.

З одного боку, три представлені в цій розвідці підходи до дослідження правової аргументації можна вважати усталеними в доктринальних джерелах – логічний, риторичний і діалектичний. З другого боку, дослідження правової аргументації представлені численними авторськими концепціями, належність яких до певного підходу потребує обґрунтування. З огляду на це підходи до дослідження правової аргументації розглянуто у монографії крізь призму концепції раціональності та особливостей саме теоретичної моделі аргументації, покладеної в їхню основу. Це допомогло обґрунтувати специфіку теоретичної моделі правової аргументації, її змістове наповнення та придатність для дослідження того чи іншого аспекту правової аргументації, в межах кожного підходу, та належність до нього концепції правової аргументації певного автора.

Питання про *загальнотеоретичну* модель правової аргументації взагалі не ставили в дослідженнях правової аргументації. Проте, як і інші загальнотеоретичні поняття, правова аргументація може і має бути представлена у вигляді юридичної конструкції, створеної за допомогою методу моделювання. У цій монографії запропоновано й обґрунтовано загальнотеоретичну модель правової аргументації, яка охоплює такі елементи: склад правового аргументування, інструменти правового аргументування, реконструювання й оцінювання правової аргументації за запропонованою методикою. Запропонована загальнотеоретична модель правової

аргументації дала змогу обґрунтувати сутнісні ознаки правової аргументації та стала методологічним інструментом для аналізу правової аргументації в основних видах юридичної діяльності.

В окремий розділ винесено дослідження питання про загальнотеоретичний аналіз засобів правової аргументації, центральне місце серед яких займають аргументи. Виявлено типи аргументів, що їх найчастіше використовують у правовій аргументації, запропоновано класифікацію таких аргументів за певними юридично значущими критеріями. Способи правового аргументування, аргументувальні структури та мовні засоби правової аргументації також стали предметом вивчення та пошуку їх застосовування в аргументувальній практиці, що її здійснюють уповноважені суб'єкти у різних видах юридичної діяльності.

Виявлено сутнісні ознаки та констатовано найістотніші проблеми правової аргументації у різних видах юридичної діяльності. Монографія містить дослідження конкретних прикладів правової аргументації у правотворчості, правотлумаченні й правозастосовуванні. Реконструйовано використані аргументи й аргументувальні структури, які далі оцінено, де це було підставно, за запропонованою методикою встановлення індексу аргументованості правових приписів. Монографія насичена значним обсягом матеріалу з аргументувальної практики.

Водночас варто висловити два застереження для читача цієї монографії.

По-перше, авторка свідомо того, що приділила значну увагу та обсяг тексту монографії викладу й аналізу концепцій правової аргументації, які стали класичними (зокрема Р. Алексі, Н. Мак-Корміка, Д. Волтона та інших дослідників). Мета такого

кроку, якого можна було б уникнути – відсутність перекладів цих праць українською мовою, попри їхню важливість для розуміння й дослідження правової аргументації. Це призводить до того, що українські дослідники тлумачать поняття й конструкції, що їх запропонували і вживають автори зазначених вище концепцій, неправильно (наприклад, під «внутрішнім виправданням (обґрунтуванням)» (*internal justification*) розуміють таке, що не виходить за межі свідомості), спотворюючи зміст таких понять і конструкцій, та й навіть цілих концепцій. Саме це спостереження спонукало авторку шукати належні українськомовні відповідники основних понять і конструкцій, що вже стали класичними для теорії правової аргументації, і пропонувати їх до вживання на сторінках цієї монографії (як-от словосполука «доладність аргументу» як відповідник *soundness of argument*).

По-друге, ця монографія написана у класичному науковому стилі (авторка називає себе в третій особі множини). Це не означає, що до написання монографії долучались треті особи, а лише є даниною науковому стилю академічного письма. Крім того, авторка намагалась уникати не властивих українській мові конструкцій, зокрема «діяча в орудному відмінку», неправильного вживання так званих ся-дієслів, пропонувати теормінологію дослідження, утворену за зразками української мови («аргументувач», а не «аргументатор», «аргументувальний», а не «аргументаційний») і позначати різними термінами процесові поняття («застосовування», «аргументування») й не процесові поняття («застосування», «аргументація»). Це й зумовило особливості стилю викладу цієї розвідки.

Авторка висловлює щире вдячність кафедрі теорії та філософії права за обговорення цієї розвідки,

Передмова

рецензентам – М. Козюбри, М. Афанасьєвій, С. Стеценку – за конструктивні критичні зауваження. Особливу подяку належить висловити професору П. Рабіновичу за допомогу в науковому редагуванні цієї монографії, професорці Л. Луць за сприяння структуруванню й кристалізуванню важливих загальнотеоретичних міркувань і концепції цієї розвідки та пану Р. Воронезькому за термінологійні й синтаксичні настанови.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДУДАШ Тамара Іванівна

ПРАВОВА АРГУМЕНТАЦІЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Монографія

Редактор *Наталка Плиса*
Комп'ютерне верстання *Любов Семенович*
Обкладинка *Василя Рогана*

Формат 60×90/₁₆, Ум. друк. арк. 46,5.
Тираж 300 прим. Зам. №

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

С в і д о ц т в о

Про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Видруковано з готових діапозитивів
Видавництво ТОВ «Компанія ВАІТЕ»
вул. Саперне поле, 2б, к. 27, м. Київ, 01042,

С в і д о ц т в о

Про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2570 від 27.07.2006 р.